

Nemzetközi konferencia és könyvbemutató¹

“Urban sprawl in Europe – Similarities or Differences”

KOVÁCS SZILVIA, VÁRADI ZSUZSANNA

Az elmúlt évtizedek urbanizációs folyamatainak változása, a társadalmi és gazdasági szuburbanizáció, a területhasználat átalakulása a városok terjeszkedését, város és környékének új viszonyrendszerét eredményezte. Ez a globális folyamat a budapesti régióban is érzékelhetővé vált.

A városok terjeszkedésének térbeli-társadalmi szerkezetre gyakorolt hatásai, a térbeli-társadalmi konfliktusok, a kedvezőtlen környezeti következmények a hazai és nemzetközi társadalomtudományi kutatások aktuális problémáiként jelennek meg. Ennek jegyében az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete 2011. november 18-án, az MTA TK Jakobinus termében 'Urban sprawl in Europe' címmel nemzetközi konferenciát és könyvbemutatót rendezett. A konferencia alapjait a 2009–2011 között „Fenntartható fogyasztás, termelés és kommunikáció” című, a Budapesti Corvinus Egyetem által, Kerekes Sándor professzor, rektorhelyettes vezetésével, konzorciumi keretek között megvalósult kutatási program biztosította, amelyet a Norvég Finanszírozási Mechanizmus támogatott. A kutatás egyik alprogramja a Szociológiai Intézetben valósult meg, Szirmai Viktória professzor asszony vezetésével. „A modern fogyasztási modelleket meghatározó társadalmi mechanizmusok és érdekviszonyok. A fenntartható területfogyasztás társadalmi és térbeli modellje” című projekt egyik fő célja az volt, hogy megvizsgálja a városi terjeszkedés jelenségeit, a különböző társadalmi csoportok mindennapi életében szerveződő térhasználat alakulását, az ebből adódó konfliktusokat és társadalmi hatásokat a budapesti agglomerációban. A projekt főként a magyar folyamatok feltárására vállalkozott, de a nemzetközi trendek kiderítése, a hazai és az európai sajátosságok összevetése is fontos feladat volt. Ezért a magyar esettanulmány mellett külföldi esettanulmányok is készültek, olyan külföldi kollégák részvételével, akikkel többéves együttműködés jött létre a '4CITIES UNICA EUROMASTER in Urban Studies' program, illetve az MTA-CNRS együttműködési programok kereteiben.

A konferencia lehetőséget adott arra, hogy a magyar és a külföldi kollégák által kidolgozott esettanulmányokat, illetve a belőlük szerkesztett 'Urban sprawl in Europe Similarities or Differences'? című könyvet egyaránt bemutassák. Ez a rövid ismertetés a konferencia főbb eseményeit és fontosabb megállapításait összegzi.

A rendezvény Siri Ellen Sletnernek, Norvégia budapesti nagykövetének megnyitójával kezdődött, aki kiemelte a fenntarthatóság kérdéskörét tárgyaló tudományos eredmények jelentőségét. A nagyszámú közönség érdeklődéssel hallgatta a projekt finanszírozását biztosító Norvég Pénzügyi Mechanizmus (Norwegian Financial Mechanism) célkitűzéseit, jövőbeli lehetőségeit is.

Köszöntő szavakat Enyedi György professzor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a tanulmánykötet egyik szerzője mondott. Bevezetőjében a modern urbanizáció nem csupán szakaszos jellegének az egész Földön érvényesülő modelljére hívta fel a figyelmet, hanem a városterjeszkedés problematikáját is belehelyezte a globális szakaszokba. Továbbá méltatta az európai folyamatokat taglaló, hasonlóságokat és különbözőségeket felvonultató esettanulmányok jelentőségét.

A köszöntések után a konferencia elméleti jellegű előadásokkal kezdődött. Kerekes Sándor, a projekt konzorciumi vezetője, figyelemre méltó előadást tartott a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóság biztosításának szükségességéről, a megoldáshoz nélkülözhetetlen szemléletváltásról. Hangsúlyozta, meg kell változtatni a jólétről, a kényelemről, a fogyasztásról, a termelésről alkotott elképzeléseinket és elvárásainkat, hogy a gazdaság a fenntarthatóság jegyében fejlődhessen, a megújuló erőforrások kerüljenek előtérbe, illetve a nemzetek és a vállalatok közötti kapcsolatokat inkább az együttműködés, mintsem a verseny jellemezhesse. A profit maximalása helyett pedig a boldogság maximalizálása váljon mindennappossá.

Szirmai Viktória *'Urban Sprawl in Europe: An Introduction'* című elméleti megalapozó előadása felvezette a városi terjeszkedés európai problémáit, így a kedvezőtlen társadalmi, gazdasági és környezeti hatások, köztük a térbeli társadalmi szegregáció európai jelenségeit, az amerikai modellektől való eltérések rendjét. A bevezető előadás szerint nem könnyű feladat akár az amerikai, akár az európai városok 'urban sprawl' folyamatainak az összehasonlítása, az állami és a piaci szerepek, a tervezési szabályozások eltérései miatt, de az európai jelleg definiálásának tudományos céljai érdekében mégis érdemes rá vállalkozni.

A konferencia programjának második részében került sor a konkrét esettanulmányok bemutatására. A kiválasztott európai fővárosok nem reprezentálják a kontinens fővárosait, de a fő folyamatok sajátos metszeteit adják. A koppenhágai térség (The Greater Copenhagen) mint Észak-Európa egyik dinamikus fővárosi térsége, a párizsi régió (Paris Metropolitan Area) mint Nyugat-Európa talán egyik legjelentősebb térsége, a bécsi régió (Metropolitan Vienna) pedig nemcsak mint kiemelkedően fontos közép-európai térség, hanem mint a budapesti térség számára történetileg is fontos egység. A budapesti agglomeráció pedig mint Magyarország legerősebb, a globális hatásoknak leginkább kitétt, dinamizálódó közép-európai várostérsége került a vizsgáltak körébe.

A konferenciának ebben a részében Csanádi Gábor docens, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok intézeti igazgatója elnökölt.

Elsőként a Koppenhágai Egyetemről (University of Copenhagen) meghívott két kolléga, Henrik Reeh docens és Martin Zerlang egyetemi tanár mutatta be a dán főváros és környéke terjeszkedésének folyamatait, a városkörnyéki életmóddal kapcsolatos jellemzőket és felmerülő problémákat; mindezeket személyes élettörténetükkel tették színessé. *'Fairytale from the Fingerplan: Representing Strategies for Suburban Copenhagen'* című előadásuk, a Koppenhága és környéke területi fejlődését meghatározó, 1948-ban készített – egy emberi kézfejhez hasonlító, a város terjeszkedési irányait meghatározó – úgynevezett 'Fingerplan' tervre, annak területi, társadalmi szerkezetre gyakorolt hatásaira fókuszált. A terv megalkotásakor az állam tudatosan próbálta irányítani a dán főváros fejlődését, a gazdasági és a társadalmi jólét egységét remélve tőle, de az elmúlt évtizedekben tapasztalt változások, a piaci folyamatok (a projektszemléletű beavatkozások), a globalizációs hatások, valamint a lakosság életmódigényeinek átalakulása felülírta az ésszerűséget és a jól tervezettséget. Ennek következményeként Koppenhága környéke ma az állam által támogatott banki hitelstruktúrák segítségével, az állam és az önkormányzat, valamint a privát területfejlesztők, a befektetők együttműködésével alakul.

A párizsi városregió terjeszkedésének folyamatait Nadine Cattan-nak, a CNRS UMR Geographie-citès kutatási igazgatójának *'Urban Sprawl in the Paris Metropolitan Area'* című elemzése mutatja be². A városterjeszkedést Franciaországban úgy érzékelik, mint amely folyamat a társadalmi csoportok területi polarizáltságát erősíti, valamint az észak-amerikai városmodellek összes hibáját, a többi közt a szegregációt és a megnövekedett gépkocsihasználatot követi. Cattan professzor szerint a párizsi városkörnyék mai alakulását főként a piaci erők szabályozzák, a banki hitelstruktúrák segítségével, a társadalmi igények és lakóhelyi szükségletek szerint. Továbbá kiemeli, hogy a nagyon magas párizsi ingatlanárak szerepe szintén fontos alakítótényező, ugyanis a városi lakosság alacsony státusú vagy éppen fiatalabb, kezdő értelmiségi csoportjai egyre nagyobb arányban törekszenek városkörnyéki olcsóbb ingatlanokhoz jutni. Ehhez kapcsolódóan a városterjeszkedés szelekciós hatásait például a jövedelem és iskolai végzettség dimenzióival, a magasan képzett, vezetői, szakértői társadalmi réteg területi elhelyezkedésével mutatja be.

Közép-Európában a bécsi városi terjeszkedés folyamatát Peter Görglnek, az Osztrák Tudományos Akadémia (Austrian Academy of Sciences) tudományos munkatársának, Marco Helbichnek, a Heidelbergi Egyetem (University of Heidelberg) kutatójának és Heinz Fassmann-nak, a Bécsi Egyetem (University of Vienna) rektorhelyettesének közös tanulmányát szerzőtársuk, Walter Matznetter, a Bécsi Egyetem docense adta elő *'Spatial and Social Development Trends of Metropolitan Vienna: An Overview'* címmel. A kutatók szerint a bécsi régióban (Metropolitan Vienna) a szuburbanizáció folyamata a területi, társadalmi struktúra kialakulásának jelenleg is fontos „rendezőelve”. Itt a város és a környék népességének növekedésével számolnak, aminek egyik fő alakítótényezője a „bevándorló városnegyedek” fiatalabb korszerkezete. Továbbá várhatóan a térségen belüli

egyenlőtlenségek és a nyertes–vesztes települések közti különbségek is erősödni fognak, amire a területi tervezés és a fokozott együttműködés, hálózatosodás eszközeit látják megoldásnak.

Ezt követően került sor a magyar esettanulmány bemutatására. A városterjeszkedésnek a budapesti agglomerációban tapasztalt területi és társadalmi következményeiről szóló esettanulmány Szirmai Viktória projektvezetőnek, Kovács Szilviának, az MTA Szociológiai Intézet tudományos segédmunkatársának, Baranyai Nórának, az MTA RKK tudományos segédmunkatársának és Schuchmann Júliának, a Széchenyi István Egyetem PhD-hallgatójának közös munkája. Ezt a szerzőtárs Váradi Zsuzsanna, a Szociológiai Intézet tudományos segédmunkatársa adta elő *'Urban Sprawl and its Spatial, Social Consequences in the Budapest Metropolitan Region'* címmel. A számos elemzési módszert (szakirodalmi, statisztikai elemzéseket és kiemelve a térségben végzett empirikus kutatás eredményeit) felvonultató kutatás és a belőle készült előadás konklúziójaként a város és környék dichotómiája és fokozódó különbségei voltak hangsúlyosak. Az előadás rámutatott továbbá a térség társadalmi struktúrájának hierarchikus jellegére, amelyben az elszigetelődést a települések különállása és az együttműködések alacsony szintje erősíti.

A konferenciánap harmadik programegységén Egedy Tamás, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa elnökölt, az előadások pedig a dzsentrifikáció témakörének a 'sprawl' folyamatokba történő illesztéséről szóltak. Yvonne Franz, a Bécsi Egyetem tanársegédje mutatta be kutatási eredményeit a bécsi dzsentrifikációs trendekről (*'Gentrification Trends in Vienna'*). A társadalmi, demográfiai, gazdasági és politikai keretbe immár elhelyezett osztrák nagyvárostérségben, a globális városok versenyének kihívásaival, vonzáképesség-kényszerének figyelembevételével együtt értelmezte a városi terek reneszánszának jelenségét (a bécsi rehabilitációs projektek vizsgálatával, az épületállomány megújulásán, a kereskedelmi és lakossági dzsentrifikáción keresztül) úgy is, mint a városterjeszkedés kihívásait feloldani képes eszközt.

Az esettanulmányok sorát a budapesti dzsentrifikációs trendekről szóló előadás zárta, amelyet Csanádi Gábor tartott *'Urban Renewal and Gentrification in Budapest City Centre'* címmel, Csizmady Adrienne-nel, az ELTE docensével, a Szociológiai Intézet tudományos főmunkatársával és Olt Gergellyel, az ELTE PhD-hallgatójával együtt megírt tanulmányuk alapján. A szintén „norvég projekt” támogatásával és konzorciumi keretek közt megvalósuló kutatás a belső-erzseb-utóvárosi helyzetről gazdag statisztikai, kérdőíves és mélyinterjú adatok alapján készült. Megállapításai közt felhívta a figyelmet a nyugati modellekhez képest posztszocialista környezetben kialakuló eltérésekre, az új, a dzsentrifikációs folyamatokat mobilizáló középosztály alacsonyabb arányára, illetve a folyamat területi koncentráltóságára.

A konferencián részt vevőknek lehetőségük volt szakmai vita keretében hozzászólni az előadásokhoz, ennek egyik példája a '4CITIES' programban részt vevő fiatal kolléga, Johannes Riegler előadása, aki a bécsi Brunnenviertel és a

budapesti Belső-Józsefváros városnegyedeinek megújulását hasonlította össze.

A nemzetközi konferencia Szirmai Viktória záróelőadásával, az összegzések megfogalmazásával fejeződött be.

A konferencia tudományos jelentőségét növelte záróprogramja, az *'Urban sprawl in Europe. Similarities or Differences?'* (szerk.: Szirmai V., Aula Kiadó, Budapest, 2011.) című kötet bemutatója, ahol Szirmai Viktória méltatta a résztvevők, a szerzők és az Aula Kiadó odaadó munkáját. A könyv megjelenésének alkalmából a szerkesztő két neves geográfus kollégát kért fel a könyv bemutatására. Eric Corijn, a Brüsszeli Vrije Universiteit professzora, valamint Kovács Zoltán professzor, a Szegedi Tudományegyetem Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszékének vezetője elismerően szólt a kötetről, egyben ismertette a könyv főbb tanulságait. Az eddigi sikereket nemcsak a népes közönség, a hozzászólások, hanem az is mutatja, hogy már eddig is több magyar és idegen nyelvű könyvismertető készült el. Corijn professzor hozzájárult, hogy az értékelése magyar nyelven megjelenjen a Szociológiai Szemlében (2012). Kovács professzor angol nyelvű recenziója a Hungarian Geographical Bulletin hasábjain már meg is jelent (4. szám, 2011, 397–402.). A Területi Statisztika felkérésére Egedy Tamás készít ismertetőt (2012).

Jegyzetek

- 1 MTA Társadalomtudományi Központ, Jakobinus terem, Budapest, 2011. november 18.
- 2 Az esettanulmányt Schuchmann Júlia és Kovács Szilvia mutatták be a konferencia során.